

Ks. Jacek KAPUŚCIŃSKI
(Częstochowa WIT, WSD)

Życie duchowe i sprawy dyscyplinarne duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925–1939

Diecezja częstochowska powstała w 1925 r. Przez pierwsze 14 lat istnienia, a więc do wybuchu drugiej wojny światowej, jej duchowieństwo liczyło 473 księży. W celu należytego spełniania swoich obowiązków i zadań po odbytych studiach seminaryjnych przechodzili odpowiednią formację kapłańską, która wyrażała się w wymiarze intelektualnym, duszpasterskim i ascetycznym. Ten pierwszy rozwijali na studiach specjalistycznych i egzaminach aprobacyjnych (wikariuszowskich i proboszczowskich). Doskonalenie pod względem duszpasterskim księża nabywali na różnego rodzaju zebraniach i kursach specjalistycznych. Z kolei życie duchowe pogłębiali przeważnie przez praktyki pobożne, rekolekcje i pielgrzymki. Wszystko to następnie łączyło się w całość, dając obraz permanentnej formacji kapłańskiej. W wyniku realizacji własnego powołania duchowni, na miarę swoich możliwości, urzeczywistniali dążenia do świętości życia, czego sprawdzianem było ich wywiązywanie się z obowiązków swego stanu¹.

1. Formacja duchowa

Zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego, jak i uchwały synodu plenarnego wymieniały środki, które służyły pomocą w kształtowaniu charakteru i życia wewnętrznego kapłana diecezjalnego. W tym względzie na pierwszy plan wysuwały się praktyki pobożne. Do nich generalnie były zaliczane: codzienna Msza św., rozmyślania, modlitwa brewiarzowa, adoracja Najświętszego Sakramentu, czytania duchowne (Pismo Święte oraz książki i czasopisma o treści ascetycznej), modlitwa różańcowa i spowiedź św.². Wszystkie one zostały także wymienione w zarządzeniach ordynariusza częstochowskiego³. Ponadto bp Kubina w liście pasterskim pisał: „Obyśmy wciąż nad sobą pracowali, abyśmy byli godni naszego

---

¹ J. WĄTROBA, *Permanentna formacja duchowa kapłanów*, Częstochowa 1999, s. 183-226.

² CODIX IURIS CANONICI, Watykan 1951, s. 30 (can. 125); F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, t. 1, s. 317; *Uchwały pierwszego polskiego synodu plenarnego odbytego w Częstochowie roku Pańskiego 1936*, Katowice 1938, s. 18.

³ ARCHIWUM ARCHIDIECZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ IM. KS. W. PATYKIEWICZA W CZĘSTOCHOWIE (AACz), sygn. KB 1, s. 7-9.

powołania, abyśmy należycie spełniali swoje święte zadania, aby każdy z nas stał się i działał naprawdę jako «drugi Chrystus» [...]»⁴.

Oprócz praktyk pobożnych istotne dla rozwoju duchowego kapłana były rekolekcje i dni skupienia. W diecezji częstochowskiej uczestniczenie w rekolekcjach było zalecane każdego roku. Obowiązkowe zaś wezwanie z kurii otrzymywali ci, którzy nie odbyli ich przez kolejne 3 lata⁵. Informacje o terminie i miejscu odbywania się rekolekcji zamieszczano na łamach „Wiadomości Diecezjalnych”. Duchowny następnie zgłaszał w kurii chęć wzięcia w nich udziału. Na tej podstawie niemal co roku były drukowane imienne listy rekolektantów. Podobną praktykę stosowano w diecezji sandomierskiej i łomżyńskiej⁶. Jednak pomiędzy planowanym udziałem a stanem faktycznym były pewne rozbieżności. Dla przykładu zamierzonych rekolekcji nie odprawił m.in. ks. Wacław Szczotkowski. W swoim późniejszym usprawiedliwieniu pisał do bp. Kubiny, że powodem tego były problemy zdrowotne⁷. W czasopismach diecezjalnych pojawiały się także przypomnienia o obowiązkowym odprawieniu rekolekcji⁸. Ponadto były tam zamieszczane ogólnopolskie oferty domów rekolekcyjnych. Najstarsze tradycje, bowiem od 1926 r., posiadał dom jezuicki w Dziedzicach na Śląsku⁹. W 1930 r. pojawiła się również propozycja odbywania rekolekcji w domu diecezji śląskiej w Kokoszycach¹⁰. Trzecią możliwością był funkcjonujący od 1937 r. dom jezuicki w Częstochowie¹¹. Duchowni częstochowscy zazwyczaj uczestniczyli w rekolekcjach na terenie swojej diecezji. Zdarzały się też przypadki, że niektórzy kapłani korzystali z gościnności wyżej wspomnianych domów rekolekcyjnych. Jednym z nich był ks. Franciszek Paterok, który w 1926 r. odprawił rekolekcje u jezuitów w Dziedzicach¹².

⁴ T. KUBINA, *List pasterski o potrzebie dobrych kapłanów*, „Wiadomości Diecezjalne” (WD), 14 (1939) nr 2, s. 17.

⁵ AACz sygn. KB 1, s. 9; S. MYSTKOWSKI, *Rekolekcje kapłańskie w prawie kościelnym*, „Ateneum Kapłańskie” 25-31 (1939) nr 43, s. 165-176.

⁶ B. STANASZEK, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918-1939*, Lublin 1999, s. 225; W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2003, s. 154.

⁷ AACz sygn. AP 204, Pismo z dnia 5 lipca 1927 r., brak paginacji.

⁸ *Rekolekcje dla kapłanów*, WD 12 (1937) nr 4, s. 71; *Rekolekcje dla kapłanów na Jasnej Górze*, „Niedziela” 8 (1933), s. 250; *Rekolekcje dla kapłanów*, „Niedziela” 11 (1936) nr 38, s. 461.

⁹ *Rekolekcje*, WD 1 (1926) nr 1, s. 15; *Rekolekcje dla kapłanów*, WD 2 (1927) nr 1, s. 14; 3 (1928) nr 4, s. 34; 7 (1932) nr 2, s. 26-27; 7 (1932) nr 4, s. 55; 8 (1933) nr 2, s. 22; 9 (1934) nr 1, s. 5; 9 (1934) nr 4, s. 38; *Rekolekcje w Dziedzicach*, WD 2 (1927) nr 4, s. 34; 5 (1930) nr 3, s. 29; 6 (1931) nr 4, s. 66; 8 (1933) nr 5, s. 58.

¹⁰ *Śląska Księżówka w Kokoszycach*, WD 5 (1930) nr 4, s. 47; *Rekolekcje w Kokoszycach*, WD 7 (1932) nr 3, s. 38; *Seria rekolekcji dla kapłanów w Księżówce Śląskiej w Kokoszycach*, WD 10 (1935) nr 4, s. 41.

¹¹ *Rekolekcje u OO. Jezuitów w Częstochowie*, WD 12 (1937) nr 3, s. 40; 13 (1938) nr 5, s. 94; *Rekolekcje dla kapłanów*, WD 12 (1937) nr 4, s. 71; *Rekolekcje*, WD 13 (1938) nr 1, s. 7; 13 (1938) nr 6, s. 105; *Ćwiczenia duchowe*, WD 13 (1938) nr 4, s. 79; *Serie rekolekcji*, WD 14 (1939) nr 3, s. 39.

¹² AACz sygn. AP 152, Pismo z dnia 26 lipca 1926 r., brak paginacji.

Tabela nr 1
Udział księży diecezji częstochowskiej w rocznych rekolekcjach (1926-1939)

Lp.	Termin	Miejsce	Liczba rekolektantów	Przewodniczył
1	5-9 lipca 1926 r.	Jasna Góra	100	
2	4-7 lipca 1927 r.	Jasna Góra	90	
3	2-5 lipca 1928 r.	Jasna Góra	91	
4	1-4 lipca 1929 r.	Jasna Góra	92	
5	30 czerwca – 3 lipca 1930 r.	Jasna Góra	94	
6	14-17 września 1931 r.	Częstochowskie Seminarium Duch.	79	
7	7-10 lipca 1931 r.	Jasna Góra	22	
8	21-24 lipca 1931 r.	Jasna Góra	3	
9	28-31 lipca 1931 r.	Jasna Góra	24	
10	5-9 lipca 1932 r.	Jasna Góra	10	Bp F. Lisowski
11	12-15 lipca 1932 r.	Jasna Góra	21	Bp E. Komar
12	26-29 lipca 1932 r.	Jasna Góra	36	Abp R. Jałbrzykowski
13	2-5 sierpnia 1932 r.	Jasna Góra	30	Bp S. Adamski
14	8-11 sierpnia 1933 r.	Jasna Góra	59	Bp W. Jasiński
15	1-4 lipca 1935 r.	Jasna Góra	93	
16	15-19 lutego 1937 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	62	
17	5-9 lipca 1938 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	38	
18	26-30 sierpnia 1938 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	38	
19	3-6 października 1938 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	36	
20	7-10 listopada 1938 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	42	
21	24-27 kwietnia 1939 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	44	
22	26-29 czerwca 1939 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	11	
23	3-6 lipca 1939 r.	Dom OO. Jezuitów w Częstochowie	46	

Źródło: *Rekolekcje kapłańskie na Jasnej Górze*, WD 1 (1926) nr 2, s. 29-30; 2 (1927) nr 3, s. 26-27; 3 (1928) nr 3, s. 27-28; 4 (1929) nr 4, s. 35; 5 (1930) nr 4, s. 45; 7 (1932) nr 2, s. 22; nr 3, s. 37; 8 (1933) nr 3, s. 30; 10 (1935) nr 3, s. 27-28; *Rekolekcje kapłańskie*, WD 6 (1931) nr 3, s. 45-46; 12 (1937) nr 1, s. 7-8; nr 2, s. 24; 13 (1938) nr 4, s. 83; 14 (1939) nr 3, s. 28.

Powyższy wykaz nie zawiera danych z lat 1934 i 1936. Z analizy tabeli wynika, iż rekolekcje trwały 3 dni. Niekiedy trzeba było przybyć w porze wieczorowej dzień wcześniej, stąd ich termin wydłużał się o jeden dzień. Zazwyczaj czas odbywania rekolekcji przypadał na miesiące wakacyjne. W latach 1926-1935, poza jednym przypadkiem, miały one miejsce na Jasnej Górze. Później odbywały się już tylko w domu rekolekcyjnym OO. Jezuitów w Częstochowie. Ze względu na wzrastającą liczbę duchowieństwa częstochowskiego od 1931 r. wprowadzono dodatkowe terminy. Wyjątek stanowiły rekolekcje w 1932 r., kiedy to wydzielono poszczególne grupy duchownych (prefekci, wikariusze i proboszczowie). Jedynie w pięciu przypadkach udało się ustalić osoby prowadzące rekolekcje. Byli to arcybiskupi i biskupi polscy¹³.

Uzupełnieniem praktyk pobożnych i rekolekcji w życiu duchowym częstochowskiego kapłana były pielgrzymki. Miały one szczególną wymowę i znaczenie dla miejscowego duchowieństwa ze względu na istniejące na terenie diecezji jasnogórskie sanktuarium. Stąd księża częstochowscy angażowali się w ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę, pełniąc przy tym rolę organizatorów i przewodników¹⁴. W latach 1926-1939 z poszczególnych parafii diecezji częstochowskiej z pielgrzymkami przybyło 276 księży. Przeprowadzili oni tym samym 915 grup pątniczych, co stanowiło w tym czasie ok. 44 proc. ogółu grup przybywających na Jasną Górę pod kierunkiem osoby duchownej¹⁵. Wśród księży wybitną aktywnością w tym względzie odznaczyli się ks. Wawrzyniec Głogowski (13 grup pielgrzymkowych – 3334 osoby) i ks. Ludwik Muszyński (10 grup pielgrzymkowych – 7420 osób)¹⁶. Oprócz Jasnej Góry duchowni diecezji częstochowskiej odbywali pielgrzymki zagraniczne, szczególnie do Ziemi Świętej, Rzymu i Lourdes. Wspomnienia z pielgrzymki narodowej do Ziemi Świętej w 1929 r. i pielgrzymki w 1934 r. opisał na łamach „Niedzieli” ks. Franciszek Gryglewicz. Także wspomnienia, lecz z pielgrzymki w 1936 r., zamieścił w „Niedzieli” ks. Wojciech Mondry. W pielgrzymce jubileuszowej do Rzymu w 1929 r. wzięli zaś udział m.in. bp Teodor Kubina, ks. Edward Banaszkiewicz, ks. Władysław Smolarkiewicz i ks. Ignacy Lubecki. Natomiast na przełomie 1937/1938 r. na pielgrzymkę do Rzymu udał się ks. Mieczysław Zawadzki. Wyjątkowym zainteresowaniem

¹³ *Rekolekcje na Jasnej Górze*, WD 6 (1931) nr 1, s. 16; *Jeszcze o rekolekcjach diecezjalnych*, WD 6 (1931) nr 4, s. 64.

¹⁴ ARCHIWUM OO. PAULINÓW NA JASNEJ GÓRZE (AJG), sygn. 1933, ss. 113, 217, 225; sygn. 2587, s. 73-75; *Przypomnienie o pielgrzymkach stanowych*, WD 2 (1927) nr 3, s. 26; *Dekret o urządzaniu pobożnych pielgrzymek wiernych do bardziej uczęszczanych miejsc świętych*, WD 11 (1936), nr 4, s. 40-41.

¹⁵ AJD sygn. 637; 2384; 2388; 2601; S. MAŚLIKOWSKI, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę z diecezji częstochowskiej w latach 1926-1939*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” (CzST), 23-24 (1995/1996), s. 399; *Wspomnienie z pielgrzymki do Częstochowy*, „Niedziela” 2 (1927), s. 433; *Z pielgrzymki na Jasną Górę*, „Gazeta Radomska” 12 (1931) nr 39, s. 4; *Piesza pielgrzymka niewidomych do Częstochowy*, „Gazeta Radomska” 15 (1934) nr 28, s. 7.

¹⁶ AACz sygn. AP 132; AP 259; J. ZWIĄZEK, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, CzST 4 (1976), s. 235; S. MAŚLIKOWSKI, dz. cyt., s. 399.

wśród księży cieszyła się pielgrzymka do Rzymu z racji kanonizacji św. Andrzeja Boboli w 1938 r. Uczestniczyli w niej m.in. bp Antoni Zimniak, ks. Ludwik Gietyngier, ks. Franciszek Gryglewicz i ks. Wacław Bogucki. W następnym roku pielgrzymkę do Wiecznego Miasta odbył ks. Stanisław Gałązka. Interesujący opis pielgrzymki do Lourdes w 1929 r. pozostawił na łamach „Niedzieli” ks. Ludwik Klepaczewski¹⁷. W „Wiadomościach Diecezjalnych” dodatkowo zostało zamieszczone ogłoszenie na pielgrzymkę do Lourdes w 1937 r.¹⁸.

2. Dyscyplina

Sprawdzianem formacji kapłańskiej była umiejętność ustosunkowania się księży do spraw dyscyplinarnych w diecezji. Regulowały je Kodeks Prawa Kanonicznego, uchwały synodu plenarnego i zarządzenia biskupie. Generalnie każdy duchowny był zobligowany do przestrzegania określonych nakazów i zakazów. Te pierwsze dotyczyły wyglądu zewnętrznego księży, ich sposobu bycia i napisania testamentu. Każdy kapłan zatem musiał posiadać odpowiedni ubiór (sutanna, kapelusz i czarny płaszcz) oraz tonsurę¹⁹. W tej sprawie na spotkaniu diecezjalnym jeden z księży mówił: „Niektórym księżom jakoś dziwnie cięży suknia duchowna i kapelusz poważny. Chcieliby je zastąpić tużurkiem, rogatywką lub czapką skautowską [...] Przepisanych szat samowolnie i bez przyczyny nie można zmieniać na strój świecki. Opowiadał mi proboszcz z Jastarni, że na Hel przyjechało dwóch księży w przebraniu świeckim i uczyli panny pływać. W sutannie nie śmieliby tego zrobić”²⁰. Podobnie zdarzały się przypadki nienoszenia tonsury. Stąd w 1938 r. na łamach czasopisma diecezjalnego przypomniano duchownym o tym obowiązku²¹. Kapłański sposób bycia wyrażał się przede wszystkim w posłuszeństwie biskupowi, przestrzeganiu rezydencji, odpowiednim zachowaniu się, mieszkaniu i stołowaniu²². Każdemu też duchownemu przysługiwał urlop wypoczynkowy. Ci, którzy spędzali go poza granicami własnej parafii, musieli poinformować o tym ordynariusza, aby uzyskać na to odpowiednie pozwolenie²³. Poza tym wszystkim kapłan miał obowiązek napisać testament. O wymogu tym przypomniano na łamach „Wiadomości Diecezjalnych”²⁴.

¹⁷ J. KAPUŚCIŃSKI, *Działalność piśmiennicza duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925-1939*, „Roczniki Historii Kościoła” 4/59 (2012), s. 131; F. GRYGLEWICZ, *Na ziemi krwią męczeńską przesiąkniętej*, „Niedziela” 9 (1934) nr 38-52; 10 (1935) nr 2 – 52; M. ZAWADZKI, *Moje wspomnienia z podróży do Rzymu*, „Życie Parafialne. Parafia Przenajświętszej Trójcy w Będzinie” 4 (1938) nr 5-12.

¹⁸ *Pielgrzymka duchowieństwa polskiego do Lourdes*, WD 12 (1937) nr 2, s. 25-26.

¹⁹ F. BĄCZKOWICZ, dz. cyt., s. 325-326; *Uchwały pierwszego polskiego synodu...*, s. 19-20.

²⁰ AACz sygn. KB 1, s. 15.

²¹ *Obowiązek tonsury*, WD 13 (1938) nr 6, s. 100-101.

²² *De residentia parochorum*, WD 4 (1929) nr 6, s. 48; *Krewni i służba na wikariatach*, WD 5 (1930) nr 6, s. 70; 11 (1936) nr 3, s. 32.

²³ *Urlopy*, WD 14 (1939) nr 2, s. 22.

²⁴ *Testamenty*, WD 5 (1930) nr 2, s. 17-18.

Obok wspomnianych nakazów, księża musieli przestrzegać normowanych prawem zakazów. Nie wolno im było: poręczać cudzych należności, uprawiać handlu i operacji giełdowych, uczęszczać do teatrów i kin, sprawować urzędów państwowych i samorządowych oraz zajmować się tym, co nie przystoi stanowi kapłańskiemu (wystawne przyjęcia, kontakty towarzyskie, pobyt w klubach rozrywkowych, gry hazardowe, noszenie broni, polowania i współpraca z organizacjami wrogimi Kościołowi)²⁵.

Nad przestrzeganiem owych nakazów i zakazów czuwały w diecezji generalnie trzy nadzory (kościelny, państwowy i społeczny)²⁶. Władza kościelna kontrolowała duchowieństwo przez przeprowadzanie wizytacji kanonicznych parafii. Przebiegały one na trzech szczeblach administracji diecezjalnej. Ogólnodiecezjalny charakter miały wizytacje biskupie. Kładły one szczególnie akcent na względy duszpasterskie. Taki kilkudniowy pobyt biskupa w parafii pozwalał mu zapoznać się z realizacją przez duchownego przepisów prawa kościelnego. Sprawozdania z tych wizytacji zazwyczaj zawierały informacje o właściwym bądź niewłaściwym organizowaniu przez miejscowego proboszcza życia religijnego w parafii. W jednym z takich sprawozdań, dotyczącym parafii Lgota Wielka, bp Kubina napisał: „Odnieśliśmy wrażenie, że stan religijny w parafii jest zadawalający. Za to wszystko wyrażamy Wielebnemu Ks. Proboszczowi [Wawrzyńcowi – J.K.] Kowalskiemu nasze uznanie”²⁷. Terminarz wizytacji biskupich był zamieszczany na początku każdego roku w „Wiadomościach Diecezjalnych”²⁸. Na łamach „Niedzieli” zaś ukazywały się później relacje z przebiegu uroczystości wizytacyjnych²⁹.

²⁵ F. BĄCZKIEWICZ, dz. cyt., s. 326-334; *Uchwały pierwszego polskiego synodu*, s. 19-22; *Uczęszczenie duchownych do teatrów i kinematografów*, WD 1 (1926) nr 2, s. 29; *Poręczenie cudzych należności*, WD 7 (1932) nr 1, s. 11-12.

²⁶ J. WALKUSZ, *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918-1939*, Pelplin 1992, s. 194; H. OLSZAR, *Duchowieństwo diecezji katowickiej (śląskiej) w latach 1918-1939*, Katowice 2000, s. 355; W. GUZEWICZ, dz. cyt., s. 158-159.

²⁷ ARCHIWUM PARAFII LGOTA WIELKA, sygn. 115, k. 22; AACz sygn. AP 90; J. ZWIĄZEK, *Ks. Kowalski Wawrzyńiec*, mps biogramu z dnia 30 grudnia 1974 r. w posiadaniu autora; W. WŁAŻŁAK, *Ks. Wawrzyńiec Kowalski (1873-1949)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (WACz), 80 (2006) nr 6-8, s. 147.

²⁸ AACz sygn. KB 1, s. 213; *Plan wizyty pasterskiej*, WD 2 (1927) nr 2, s. 20; 3 (1928) nr 2, s. 22-23; 4 (1929) nr 2, s. 18; 5 (1930) nr 3, s. 27; 7 (1932) nr 2, s. 21-22; 8 (1933) nr 2, s. 18; 9 (1934) nr 4, s. 37; 10 (1935) nr 3, s. 27; 11 (1936) nr 3, s. 31; 14 (1939) nr 3, s. 26-27.

²⁹ *Wizyta pasterska w Siemioni*, „Niedziela” 2 (1927), s. 170; *Wizytacja biskupia w Gorzkowicach*, „Niedziela” 2 (1927), s. 525; *Wizyta pasterska w Działoszynie*, „Niedziela” 4 (1929), s. 286-288; *J. E. Ks. Biskup Kubina w Kielczygłowie*, „Niedziela” 4 (1929), s. 320-321; *Wizytacja pasterska w Miedźnie*, „Niedziela” 4 (1929), s. 331-332; *Wizyta pasterska w Bogdanowie*, „Niedziela” 4 (1929), s. 487-488; *Wizytacje arcybiskupie (Przystajń, Wilkowiecko, Rudniki, Jaworzno, Parzymiechy, Zajączki)*, „Niedziela” 5 (1930), s. 233-235; *Wizytacje arcybiskupie (Dziętkowice, Wójcin)*, „Niedziela” 5 (1930), s. 257-258; *Z wizytacji arcybiskupie w diecezji częstochowskiej (Cieszęcin, Skomlin, Węglowice, Wierzbie)*, „Niedziela” 5 (1930), s. 268-270; *Z wizytacji arcybiskupie w diecezji częstochowskiej (Wierzbie, Kraszewice, Mieleşzyn)*, „Niedziela” 5 (1930), s. 276-277; *Z wizytacji arcybiskupie w diecezji częstochowskiej (Wilkowiecko, Walichnowy*,

Nieco węższy charakter miały wizytacje komisarzy biskupich. Przebiegały one w granicach danego komisariatu i dotyczyły także parafii dziekańskich. Według wskazań bp. Kubiny, wizytacje te „[...] sumiennie przeprowadzone przez Czcigodnych Księża Komisarzy [...] mogą i powinny stać się jednym z najskuteczniejszych środków dla podniesienia życia religijnego w poszczególnych parafiach, a tym samym w całej diecezji”³⁰. Pierwsze wizytacje komisarzy odbyły się w 1931 r.³¹ Jako delegaci biskupi w sprawach dyscyplinarnych mieli oni prawo wydawania podległym duchownym określonych poleceń, interweniowania w razie widocznych uchybień, a nawet zawieszenia ich w czynnościach duszpasterskich³².

Kolejne wizytacje, tym razem w poszczególnych dekanatach, przeprowadzali dziekani. Sprawowali oni nadzór nad proboszczami i wikariuszami w obrębie własnego dekanatu. Kompetencje ich regulowały Kodeks Prawa Kanonicznego i uchwały synodalne. Troska o należyte przestrzeganie przepisów prawa kościelnego obligowała ich do informowania ordynariusza o ważniejszych wydarzeniach w dekanacie³³. Ponadto musieli oni w określonym terminie odsyłać sprawozdania wizytacyjne do Kurii Biskupiej, które później stanowiły ważne źródło informacji przy wizytacjach biskupich i rozwiązywaniu różnych spraw³⁴. W jednym z takich przypadków, dotyczącym siewierskiego proboszcza ks. Jana Szczepki, władza diecezjalna wystosowała w 1933 r. specjalne oświadczenie, w którym pisała: „Opierając się na zeznaniach protokółarnych, nadesłanych Kurii przez Księża Dziekanów, stwierdzamy z zadowoleniem, iż zarzuty postawione Waszej Przewielebności w skargach okazały się bezpodstawnymi”³⁵.

Poza tymi trzema rodzajami wizytacji, w ramach kościelnych przedsięwzięć nadzorujących stosowne uprawnienia w odniesieniu do swoich wikariuszy posiadali proboszczowie. Jako przełożeni mieli czuwać, pouczać i kierować nimi, wykazując się przy tym iście ojcowską troską³⁶. Tytułem egzemplifikacji warto

---

Łyskornia, Biała Ostrzeszowska, Lututów), „Niedziela” 5 (1930), s. 290-293; *Z wizytacji arcybiskupstkich w diecezji częstochowskiej (Praszk)*, „Niedziela” 5 (1930), s. 312-313; *Wizyta arcybiskupstka w Skomlinie*, „Niedziela” 5 (1930), s. 330; *Wizytacja J.E. Ks. Biskupa T. Kubiny w Brzeźnicy*, „Niedziela” 5 (1930), s. 504-505; *Z wizytacji arcybiskupstkich w diecezji częstochowskiej*, „Niedziela” 9 (1934), s. 190, 202; *Wizytacje pasterskie w Gidlach, Zawadzie, Kłomnicach, Garnku, Dąbrowie Zielonej, Soborzycach, Cielętnikach, Żytnie, Borzykowej, Maluszynie*, „Niedziela” 10 (1935), s. 291, 303, 327, 351; *Wizytacja pasterska*, „Niedziela” 11 (1936), s. 293; *Z wizytacji arcybiskupstkiej w Kleszczowie*, „Niedziela” 11 (1936), s. 293; *Wizytacja pasterska w Brzeźnicy*, „Niedziela” 11 (1936), s. 317-318; *Z wizytacji pasterskiej w Stobiecku Miejskim*, „Niedziela” 11 (1936), s. 509.

³⁰ T. KUBINA, *Wizytacje parafii*, WD 5 (1930) nr 5, s. 64.

³¹ Tamże.

³² AACz sygn. AP 176, s. 69 - 73.

³³ CODEX, s. 128 (can. 447); *Uchwały pierwszego polskiego synodu*, s. 25; F. BĄCZKOWICZ, dz. cyt., s. 572.

³⁴ AACz sygn. KB 1, s. 221; *Wizytacje parafii przez księży dziekanów*, WD 12 (1937) nr 4, s. 66.

³⁵ AACz sygn. AP 205, Pismo z dnia 30 marca 1933 r., brak paginacji.

³⁶ CODEX, s. 139-140 (can. 476); *Uchwały pierwszego polskiego synodu*, s. 29; F. BĄCZKOWICZ, dz. cyt., s. 602.

tutaj wymienić m.in. postawy dwóch proboszczów: ks. Mieczysława Rogójskiego³⁷ i ks. Franciszka Kalinowskiego³⁸. Pierwszy z nich w 1932 r. przesłał do bp. Kubiny opis wydarzeń parafialnych, przedstawiający swego wikariusza ks. Kazimierza Wątrobińskiego w dość niekorzystnym świetle. Relację swoją zakończył słowami: „Może Wasza Ekscelencja będzie łaskaw przy nadchodzących zmianach zabrać stąd ks. Wątrobińskiego, bo Strzemieszycze już dość widziały zgorzenia”³⁹. W takiej sytuacji doszło do szybkiej reakcji władz diecezjalnych. Po niecałych dwóch miesiącach od złożonej skargi wikariusz został przeniesiony do innej parafii⁴⁰. Nieco inny przebieg miały zajścia w parafii Ręczno. Tutaj miejscowy proboszcz ks. Kalinowski stanął zdecydowanie w obronie niesłusznie oskarżonego wikariusza ks. Walentego Matuszka⁴¹. W liście do bp. Kubiny pisał: „[...] ja przeciw niemu żadnych zarzutów nie mam i jestem z jego współpracy zupełnie zadowolony”⁴². W wyniku tej interwencji ks. Matuszek pozostał w parafii jeszcze przez dwa lata⁴³.

Obok dozoru kościelnego nad duchowieństwem diecezjalnym istniało również nadzorowanie państwowe. Dotyczyło ono przede wszystkim działalności księży na polu politycznym. Podobnie jak w diecezji łomżyńskiej, także i w diecezji częstochowskiej aktywność władz państwowych w tym względzie znacznie wrosła, od kiedy na czele rządu stanął marszałek J. Piłsudski (1926-1935)⁴⁴. Wówczas to szczególną inwigilacją zostali objęci dwaj kapłani wieluńscy: proboszcz Wincenty Przygodzki⁴⁵ i jego wikariusz Stanisław Guzik⁴⁶. Ten pierwszy był zaangażowany w działalność organizacji antysanacyjnych (Obóz Wielkiej Polski) i partii prawicowych w Wieluniu (Związek Ludowo-Narodowy przemianowany później na Stronnictwo Narodowe)⁴⁷. Ks. Guzik zaś był nieugiętym zwolennikiem miejscowego oddziału Stronnictwa Narodowego⁴⁸. Ich polityczna aktywność budziła szerokie zainteresowanie nie tylko w mieście, ale nawet wśród władz wojewódzkich. Właśnie na ich zlecenie starosta wieluński przygotował opinię o ks. Przygodzkim, w której napisał: „Wybitny działacz SN

³⁷ AACz sygn. AP 179.

³⁸ W. P[ATYKIEWICZ], *Ks. Franciszek Kalinowski (1879-1936)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (CzWD), 38 (1964) nr 5, s. 119-120.

³⁹ AACz sygn. AP 224, Pismo z dnia 18 czerwca 1932 r., brak paginacji.

⁴⁰ W. WŁAŻŁAK, *Ks. Kazimierz Wątrobiński (1905-1965)*, WACz 80 (2006) nr 12, s. 77-78.

⁴¹ ARCHIWUM KURII METROPOLITALNEJ W CZĘSTOCHOWIE (AKMCz), sygn. 150/148.

⁴² AACz sygn. AP 77, Pismo z dnia 17 grudnia 1934 r. brak paginacji.

⁴³ J. ZWIĄZEK, *Ks. Matuszek Walenty (1903-1975)*, CzWD 50 (1976) nr 2, s. 43-45.

⁴⁴ W. GUZEWICZ, dz. cyt., s. 159; R. Bender, *Kościół katolicki w Polsce Odrodzonej wobec problemów narodowych i społecznych (1918-1939)*, w: *Życie polityczne w Polsce 1918-1939*, red. J. Żarnowski, Warszawa 1985, s. 340.

⁴⁵ J. ZWIĄZEK, *Przygodzki Wincenty*, w: *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, Warszawa 1986, t. 29, s. 163-164; tenże, *Przygodzki Wincenty (1870-1947)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, t. 6, s. 736-737.

⁴⁶ Tenże, *Martyrologium*, s. 238-239.

⁴⁷ ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ŁODZI – ODDZIAŁ W SIERADZU (APŁOS), Powiatowa Komenda Policji Państwowej, sygn. 458, k. 301-305; T. Olejnik, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 126.

⁴⁸ *Kronika Wielunia*, „Orędownik” (1936) nr 242, s. 7.

[..], oficjalnie nie zajmuje żadnego stanowiska w partii, choć jest osobą bardzo wpływową i decydującą w sprawach organizacji na tutejszym terenie⁴⁹. Zdarzały się też pod jego adresem skargi okolicznych parafian, że wykorzystuje „ambonę” w celach politycznych. Oczywiście wszystkie te zarzuty zostały później zdementowane. Ponadto Policja w jego sprawie przesłuchiwała niektórych księży (m.in. ks. Jana Massalskiego⁵⁰), a także przeprowadziła rewizję plebanii⁵¹. Przeszukaniu policyjnemu uległo także mieszkanie ks. Guzika. Kapłan ten był poza tym pod stałym nadzorem władz wojewódzkich i szkolnych, skąd następnie kierowano do bp. Kubiny zawiadomienia o jego rzekomo negatywnej działalności⁵². W obronie swego wikariusza stanął ks. Przygodzki, który w następujący sposób scharakteryzował jego zaangażowanie: „Ks. Guzik to kapłan pełen zapału i poświęcenia się dla sprawy nie tylko Kościoła, lecz i Ojczyzny. Obowiązki swoje kapłańskie pełni z całą żarliwością, a praca jego nad urobieniem młodzieży w duchu katolickim jest pełna zapału. Dla Ojczyzny i Państwa naszego robi bardzo wiele, gdyż z całą energią zwalcza on prądy komunistyczne zwłaszcza wśród młodzieży wiejskiej i miejskiej dzisiaj w zastraszający wprost sposób się rozszerzające. Obserwując jego wyteżoną pracę, widzę, iż praca jego w tym kierunku daje dobre wyniki”⁵³.

Duchowni byli także poddawani specyficznemu rodzajowi kontroli ze strony parafian (nadzór społeczny). Opinia wiernych w jakimś sensie odzwierciedlała należyte realizowanie przepisów kościelnych przez miejscowych księży. Stąd niejednokrotnie kapłani ci liczyli się ze zdaniem parafian, a tym samym dbali o swój nieskazitelny wizerunek. Troska o dobre imię i poszanowanie stanu kapłańskiego o mało co nie doprowadziła ks. Kazimierza Secomskiego⁵⁴ do skierowania wynikłego zniestawienia na drogę sądową. Mając poparcie zdecydowanej większości parafian w sprawie rzuconych przeciw niemu oszczerstw i pomówień, najpierw odwołał się do ordynariusza. Po zbadaniu całego zajścia na szczeblu diecezjalnym oczyszczono następnie proboszcza Bąkowej Góry z wszelkich stawianych mu zarzutów⁵⁵. Analogiczny przebieg miały wypadki w parafii Stary Sielec (Sosnowiec). Ofiarą niesłusznego oskarżenia padł ks. Jan Smużyński⁵⁶. W zaciekleści niektórych parafian sprawa nabrała takiego rozgłosu, że skargi na proboszcza dotarły nawet do nuncjusza, prymasa i metropolity krakowskiego. Główne zarzuty koncentrowały się wokół złego zarządzania parafią i nierozliczania się z wykonywanych prac. Jak się później okazało, po przeprowadzeniu specjalnych kontroli rachunkowych, to parafia była winna proboszczowi pokaźną sumę pieniędzy⁵⁷.

⁴⁹ APŁOS, Starostwo Powiatowe Wieluńskie, sygn. 741a, k. 63.

⁵⁰ AKMCz sygn. 150/144.

⁵¹ AACz sygn. AP 176, s. 39-41; J. Książek, *Ks. Wincenty Przygodzki – kapłan, działacz społeczny, polityczny oraz regionalista*, „Rocznik Wieluński” 4 (2004), s. 53.

⁵² AACz sygn. AP 261, k. 317-322.

⁵³ Tamże, k. 324.

⁵⁴ AACz sygn. AP 187.

⁵⁵ Tamże, Pismo z dnia 17 lutego 1939 r., brak paginacji.

⁵⁶ AACz sygn. AP 195.

⁵⁷ W. P[atykiewicz], *Ks. Jan Smużyński (1863-1935)*, CzWD 37 (1963) nr 2, s. 55-56.

Gorliwa i ofiarna posługa duszpasterska niektórych księży stała się przyczyną wysyłania przez parafian licznych próśb do Kurii Biskupiej, aby pozostawiono im dotychczasowych proboszczów i wikariuszy. Z parafii Kobile Wielkie petycję dotyczącą ks. Józefa Michałowskiego motywowano w następujący sposób: „[...] ks. proboszcz przez czas swego pobytu w naszej parafii, gorliwą pracą i poświęceniem dla naszej parafii i dobra Kościoła zdobył nasze serca i sprawił, iż życie religijne znacznie wzrosło, a Dom Boży i budynki parafialne doprowadził do należącego stanu”⁵⁸. Podobną argumentację przytoczono w próbach dotyczących innych proboszczów, jak chociażby ks. Stefana Degena⁵⁹ i ks. Józefa Zaborskiego⁶⁰. Liczne podpisy zebrano także w sprawie pozostawienia na dłużej w parafii wikariuszy: ks. Stanisława Cesarza⁶¹, ks. Władysława Pluty⁶² i ks. Lucjana Nowaka. Tego ostatniego parafianie chcieli nawet uczynić swoim proboszczem⁶³. Poza wspomnianymi przypadkami na skutek denuncjacji ze strony parafian swoje placówki duszpasterskie utracili niektórzy proboszczowie. Jednym z nich był ks. Franciszek Paterok, który przeszedł na wcześniejszą emeryturę⁶⁴.

Wypracowany w ten sposób model kontroli duchowieństwa (nadzór kościelny, państwowy i społeczny) służył pomocą w przestrzeganiu przepisów prawa kościelnego (nakazy i zakazy) w diecezji. Wychwycenie na tej podstawie wszelkich oznak niesubordynacji wiązało się z nałożeniem przez kompetentną władzę określonych kar dyscyplinarnych. Zazwyczaj były to upomnienia i suspensy. Ordynariusz nieczęsto uciekał się do tego typu zabiegów. Z całą pewnością interweniował w sprawie incydentu zaistniałego w parafii Dąbrowa Górnicza. W 1935 r. doszło tam do utarczki pomiędzy dwoma wikariuszami: ks. Stefanem Mieszczańskim⁶⁵ i ks. Franciszkiem Porczyńskim⁶⁶. Wydarzenie to odbiło się szerokim echem nie tylko w parafii, ale i w diecezji. Po upomnieniu owych księży bp Kubina dokonał przeniesienia ks. Porczyńskiego na inną placówkę duszpasterską. Wywołało to ze strony parafian falę protestów i skarg, słanych do Kurii Biskupiej, bowiem

⁵⁸ AACz sygn. AP 311, Pismo z kwietnia 1934 r., brak paginacji.

⁵⁹ AACz sygn. AP 32, Pismo z marca 1931 r., brak paginacji.

⁶⁰ AACz sygn. AP 228, Pismo z kwietnia 1931 r., brak paginacji; W. P[ATYKIEWICZ], *Ks. Józef Zaborski (1876-1937)*, CzWD 38 (1964) nr 9, s. 203; J. ZWIĄZEK, *Ks. Józef Zaborski (1876-1937)*, mps biogramu z dnia 17 sierpnia 1973 r. w posiadaniu autora.

⁶¹ AACz sygn. AP 306, Pismo z dnia 18 czerwca 1931 r., brak paginacji; J. ZWIĄZEK, *Martyrologium*, s. 290; tenże, *Ks. Cesarz Stanisław*, mps biogramu z dnia 22 października 1974 r. w posiadaniu autora.

⁶² AACz sygn. AP 168, Pismo z dnia 6 września 1935 r., brak paginacji; J. P[LACEK], *Ks. Władysław Pluta (1908-1939)*, CzWD 38 (1964) nr 10, s. 242-243.

⁶³ AACz sygn. AP 136, Pismo z dnia 27 maja 1936 r., brak paginacji.

⁶⁴ AACz sygn. AP 152, Pismo z dnia 29 października 1935 r., brak paginacji; W. PATYKIEWICZ, *Ks. Franciszek Paterok*, mps biogramu w posiadaniu autora; W. WŁAŻŁAK, *Ks. Franciszek Paterok (1861-1942)*, WACz 80 (2006) nr 10-11, s. 93.

⁶⁵ AACz sygn. AP 130.

⁶⁶ AKMCz sygn. 150/193; J. ZWIĄZEK, *Ks. Porczyński Franciszek Ryszard (1905-1983)*, CzWD 58 (1984) nr 10, s. 245-247.

według nich winę za całe zdarzenie ponosił ks. Mieszczański⁶⁷. Upomnieniem został także ukarany w 1936 r. ks. Stanisław Guzik, który nadmiernie angażował się w sprawy polityczne⁶⁸. Karę suspensy w okresie międzywojennym bp Kubina nałożył jedynie na pięciu kapłanów (Jan Dudzik⁶⁹, Józef Gruszewski⁷⁰, Stefan Lipski⁷¹, Władysław Wesołowski⁷² i Władysław Wróbel⁷³). We wszystkich przypadkach powodem było zaniedbanie przez nich swoich obowiązków. Ksiądz Wróbel dodatkowo otrzymał karę za porzucenie stroju duchownego. Z grona tych księży w krótkim czasie opuścili stan kapłański Władysław Wesołowski (1929 r.)⁷⁴ i Józef Gruszewski (1937 r.)⁷⁵.

3. Wzorce postaw kapłańskich

Formacja kapłańska w diecezji częstochowskiej okresu międzywojennego wygenerowała księży o nieposzlakowanej opinii i świętości. W swoim życiu realizowali oni ideał kapłańskiej postawy, na którym można było się wzorować⁷⁶. Wśród nich na pierwszy plan wysunęli się późniejsi dwaj błogosławieni: ks. Maksymilian Binkiewicz⁷⁷ i ks. Ludwik Gietyngier⁷⁸. Przedstawiając sylwetkę duchową

⁶⁷ ARCHIWUM WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ (AWSDACz), Akta personalne neoprezbiterów, sygn. III, Akta ks. Franciszka Porczyńskiego, brak paginacji; *Ogłoszenia osobiste*, „Dodatek Parafialny do tygodnika «Niedziela» parafii Matki Boskiej Anielskiej w Dąbrowie Górniczej” 2 (1935) nr 86, s. 1.

⁶⁸ AACz sygn. AP 261, k. 329

⁶⁹ AACz sygn. AP 37; W. P[ATYKIEWICZ], *Ks. Jan Dudzik (1883-1939)*, CzWD 38 (1964) nr 10, s. 243; J. ZWIĄZEK, *Ks. Dudzik Jan*, mps biogramu z dnia 28 października 1974 r. w posiadaniu autora; *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 2 (1927) nr 2, s. 20.

⁷⁰ AACz sygn. AP 52; J. ZWIĄZEK, *Ks. Gruszewski Józef*, mps biogramu z 1974 r. w posiadaniu autora; *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 13 (1938) nr 1, s. 12.

⁷¹ *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 4 (1929) nr 5, s. 43.

⁷² Tamże.

⁷³ AACz sygn. AP 225; *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 11 (1936) nr 3, s. 34.

⁷⁴ AACz sygn. AP 239, Pismo z dnia 26 stycznia 1932 r., brak paginacji.

⁷⁵ ARCHIWUM PAŃSTWOWE W CZĘSTOCHOWIE, sygn. 4988, k. 24.

⁷⁶ S. URBAŃSKI, *Rola wzorców osobowych w duchowości chrześcijańskiej* (B. Jański, P. Semenenko, P. Smulikowski), „Zarządzanie i Edukacja” 3 (1999), s. 173-192; tenże, *Duchowość kapłana diecezjalnego*, w: *Trwać pod spojrzeniem Pana*, red. A. Dziuba, Warszawa 2004, s. 309-323.

⁷⁷ AACz sygn. AP 251; J. ZWIĄZEK, *Sługa Boży ks. Maksymilian Binkiewicz*, „Niedziela” 38 (1995) nr 5, s. 10-11; tenże, *Servus Dei Maksymilian Binkiewicz (1908-1942). Sacerdos Archidioecesis Czenstochoviensis*, w: *Beatificationis seu declarationis Martyrii Servorum et Servorum Dei in odium fidei, uti fertur, annis 1939-1945 interfectorum. Positio super martyrio*, Roma 1997, t. 2, s. 33-39; tenże, *Świadectwo życia męczenników (bł. Ludwika Gietyngiera i bł. Maksymiliana Binkiewicza)*, „Niedziela Częstochowska” 42 (1999) nr 43, s. 3; tenże, *Pierwsi błogosławieni Kościoła Częstochowskiego*, w: *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięćciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 393-396; tenże, *Męczennicy częstochowscy wzorem nauczyciela i wychowawcy*, CzST 33 (2005), s. 230-236.

⁷⁸ AACz sygn. AP 258; J. ZWIĄZEK, *Servus Dei Ludwik Roch Gietyngier (1904-1942). Sacerdos Archidioecesis Czenstochoviensis*, w: *Beatificationis seu declarationis Martyrii Servorum et Servorum Dei in odium fidei, uti fertur, annis 1939-1945 interfectorum. Positio super martyrio*, Roma 1997, t. 2, s. 41-47; tenże, *Męczennicy częstochowscy*, s. 236-240; tenże, *Nauczyciele i wychowaw-*

pierwszego z nich, ks. prof. Jan Związek podkreślił: „odznaczał się chęcią pogłębienia wiedzy, niezbędnej w działalności kapłańskiej. [...] Wszystkie powierzone mu obowiązki wykonywał bardzo sumiennie. [...] Współwięźniowie w obozie przejściowym w Konstantynowie, jak i obozie koncentracyjnym w Dachau podkreślali jego skupienie oraz ducha modlitwy. Kapłani w warunkach obozowych zawsze odmawiali modlitwy. Najprawdopodobniej postawa ks. Binkiewicza pod tym względem była wyjątkowa, skoro ją inni wskazywali. [...] Do ostatniej chwili dochował wierności Bogu i dlatego był uważany przez pozostałych przy życiu kapłanów za męczennika za wiarę”⁷⁹. Ten sam autor wypowiedział się także o drugim błogosławionym. Scharakteryzował go słowami: „był człowiekiem odznaczającym się duchem głębokiej pobożności i modlitwy. [...] Z natury był spokojnym i zrównoważonym. Sprawowane przez niego czynności liturgiczne nacechowane były powagą i osobistą gorliwością. [...] Różaniec zawsze posiadał przy sobie. Swoim przykładem, a także słowem wzywał do żarliwej modlitwy. Taka jego postawa w życiu i działaniu przed wybuchem II wojny światowej, jak i podczas okupacji hitlerowskiej oraz w obozie koncentracyjnym w Dachau towarzyszyła mu aż do chwili męczeńskiej śmierci. Umierał w męczarniach zadanych mu przez kapo obozowego, ale należy przypuszczać, że i te ostatnie cierpienia znosił w takim samym duchu, w jakim postępował w swoim życiu”⁸⁰.

Poza wspomnianymi duchownymi godnym do naśladowania stylem życia wyróżniali się śłudzy Boży: ks. Stefan Jarzębiński, ks. Stanisław Ogłaza i ks. Franciszek Strugała⁸¹. Pierwszy z nich był proboszczem prawie 30 lat w jednej parafii. Pochodził ze stanu szlacheckiego, pomimo to szczególnie umiłował sobie pracę duszpasterską wśród wiejskiego ludu. Charakteryzował się entuzjazmem wiary, który potrafił przekazać swoim parafianom. Odznaczał się przy tym wielką pracowitością, toteż chętnie służył pomocą duszpasterską innym duchownym. Swoją gorliwością zaskarbił sobie szacunek w całym dekanacie. Podczas okupacji hitlerowskiej nie pozostawił swoich parafian bez opieki kapłańskiej, co doprowadziło go do śmierci męczeńskiej⁸². Podobnie postępował ks. S. Ogłaza. Postawę tego księdza tak opisał jeden z jego biografów: „Jako proboszcz prowadził zwykłą pracę duszpasterską w środowisku wiejskim. Pracował także jako nauczyciel religii w szkołach powszechnych. Kiedy nastąpiły trudne czasy okupacji hitlerowskiej trwał na powierzonym mu stanowisku, co samo w sobie już było bohaterstwem. Z radością przyjął słowa zachęty o pracy kapłańskiej w warunkach wojennych od

---

cy aszego Gimnazjum – błogosławionymi, w: *100 lat historii, 100 lat tradycji. Z dziejów Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu w latach 1906-2006*, red. A. Chowaniec i in., Wieluń 2006, s. 307-320.

⁷⁹ J. ZWIĄZEK, *Błogosławiony Ksiądz Maksymilian Binkiewicz. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2001, s. 43-46.

⁸⁰ Tenże, *Błogosławiony Ksiądz Ludwik Roch Gietyngier. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2001, s. 44-45.

⁸¹ AACz sygn. AP 265; AP 276; AP 283; J. ZWIĄZEK, *Martyrologium*, ss. 244-245, 264-265, 276-277.

⁸² J. ZWIĄZEK, *Śłudzy Boży z diecezji częstochowskiej*, CzST 21-22 (1993/1994), s. 319.

swego biskupa⁷⁸³. Z kolei ks. F. Strugała „podczas obozowego życia i nieludzkich cierpień w obozach niemieckich w Konstantynowie, a zwłaszcza w Dachau, pozostał wierny kapłaństwu Chrystusowemu. Na skutek straszliwych represji, jakim byli poddawani polscy kapłani w Wielkim Poście 1942 r., zmarł z wycieńczenia i bólu w 38. roku życia⁷⁸⁴.”

Uwagę na siebie zwracali także duchowni o dużym autorytecie wśród różnych grup społecznych w diecezji. Jako zwierzchnika o dużej pokorze i dyskrecji księży cenili bp. Antoniego Zimniaka⁸⁵. Dla alumnów wybitnymi osobowościami byli rektorzy: ks. Karol Makowski⁸⁶ i ks. Stanisław Czajka⁸⁷. Umiejętności pedagogiczne oraz niecodzienne uznanie wśród uczniów szkół powszechnych i gimnazjalnych mieli m.in.: ks. Bogumił Kasprzak⁸⁸, ks. Józef Sobczyński⁸⁹ i ks. Bolesław Wajzler⁹⁰. Parafianie zaś dużym szacunkiem darzyli tych kapłanów, którzy umieli łączyć w sobie wybitne cechy duszpasterskie z zaangażowaniem społecznym. Takimi osobami byli m.in.: ks. Wincenty Przygodzki⁹¹, ks. Franciszek Raczyński⁹², ks. Zygmunt Sędzimir⁹³, ks. Bolesław Wróblewski⁹⁴, ks. Zygmunt Zawadzki⁹⁵ i ks. Franciszek Zientara⁹⁶.

⁸³ Tamże, s. 321.

⁸⁴ Tamże, s. 324.

⁸⁵ J. ZWIĄZEK, *Ks. Antoni Zimniak biskup pomocniczy w diecezji częstochowskiej*, w: *Służyć prawdzie i miłości*, red. J. Kowalski, Częstochowa 1984, s. 415-434.

⁸⁶ AWSDACz, *Kronika*, t. 1, s. 255-262; ks. Karol Makowski, „Niedziela” 11 (1936), s. 414-415; W. P[ATYKIEWICZ], J. P[LACEK], *Ks. Karol Makowski (1884-1936)*, CzWD 38 (1964) nr 7, s. 167; A. B[OGDAŃSKI], *Śp. ks. Karol Makowski (1884-1936)*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 30 (1936), s. 212-213; J. KAPUŚCIŃSKI, *Pierwszy rektor seminarium – ks. dr Karol Makowski (1884-1936)*, „Niedziela Częstochowska” 55 (2012) nr 50, s. 5.

⁸⁷ AWSDACz, *Kronika*, t. 1, s. 263-264, 268-269; *Ks. prof. dr Stanisław Czajka*, „Niedziela” 11 (1936), s. 474; J. ZWIĄZEK, *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi. Życie i działalność biskupa Stanisława Czajki*, CzST 37 (2009), s. 205-250.

⁸⁸ J. ŚWIGONIAK, *Kapłan niezłomny. Ksiądz Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach*, Kraków 2007; S. PAMUŁA, *Rec: J. Śwignoniak, Kapłan niezłomny*, CzST 37 (2009), s. 259-264.

⁸⁹ AKMCz sygn. 150/227; J. ZWIĄZEK, *Ks. Sobczyński Józef (1889-1971)*, CzWD 45 (1971) nr 11-12, s. 278-282.

⁹⁰ J. ZWIĄZEK, *Martyrologium*, s. 281-282; P. GRZYB, *Zasłużeni dla miasta*, w: *Monografia Zawiercia*, red. Z. Jagodziński, Zawiercie 2003, s. 638-641; P. GRZYB, *Ocalić od zapomnienia*, „Trybuna Ziemi Zawierciańskiej” (1999) nr 3, s. 9; nr 4, s. 11; nr 5, s. 12;

⁹¹ AACz sygn. AP 176; J. ZWIĄZEK, *Przygodzki*, s. 163-164; J. KSIĄZEK, *dz. cyt.*, s. 39-68.

⁹² AACz sygn. AP 177; J. ZWIĄZEK, *Raczyński Franciszek Karol*, w: *Polski słownik biograficzny*, s. 636-637; tenże, *Działalność dobroczynna ks. Franciszka Raczyńskiego w Zagłębiu Dąbrowskim*, „Studia Theologica Varsaviensia” 26 (1988) nr 2, s. 111-139.

⁹³ AACz sygn. AP 190; J. ZWIĄZEK, *Sędzimir Zygmunt*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 36, s. 390-391; *Kto jest kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 425; J. SĘTOWSKI, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 274.

⁹⁴ AACz sygn. AP 226; J. ZWIĄZEK, *Ks. Bolesław Wróblewski – duszpasterz i społecznik*, „Zeszyty Historyczne” 6 (2000), s. 401-423; tenże, *Życie i działalność ks. Bolesława Wróblewskiego (1867-1951)*, Częstochowa 2001.

⁹⁵ AACz sygn. AP 241; W. WŁAŻLAK, *Ks. Zygmunt Zawadzki (1876-1944)*, WACz 80 (2006) nr 10-11, s. 96.

⁹⁶ *Śp. Ksiądz Pralat Franciszek Zientara*, „Niedziela” 13 (1938), s. 202; P. GRZYB, *Zasłużeni*, s. 644-646; W. WŁAŻLAK, *Ks. Franciszek Zientara (1862-1938)*, WACz 80 (2006) nr 12, s. 80-81.

Zakończenie

Permanentna formacja kapłańska wyrażała się m.in. w rozwijaniu życia duchowego księży. Sprzyjały temu wszelkie praktyki pobożne, rekolekcje i różnego rodzaju pielgrzymki. Kształtowana w ten sposób postawa kapłańska w diecezji częstochowskiej okresu międzywojennego uwidoczniła się przede wszystkim w nienagannym postępowaniu niektórych duchownych (błogosławieni, słudzy Boży i autorytety). Oprócz tego w swojej działalności księża kierowali się wypełnianiem określonych praw i obowiązków. Miały one postać dobrze im znanych nakazów i zakazów. W celu należytego ich przestrzegania duchowni byli poddawani potrójnej kontroli (kościelnej, państwowej i społecznej). W razie ujawnienia się na tej drodze jakichkolwiek nadużyć, władza diecezjalna nakładała proporcjonalne do nich kary dyscyplinarne. Wszystko to nie tylko umożliwiało realizację powołania kapłańskiego, ale motywowało i uczyło samodyscypliny w dążeniu do świętości życia.

A Spiritual Life and Disciplinary Matters of the Clergy in the Diocese of Częstochowa in the Years 1925-1939

SUMMARY

In 1925 a new diocese, the capital of which is Częstochowa, was established. During the next 14 years, until the outbreak of the World War II, 473 priests have passed through its structures. They were properly prepared to fulfill their duties and to implement tasks assigned to the priesthood, thanks to the appropriate formation. One of the formation aspects was connected with a spiritual life of priests, which they were developing by devout practices, one-day or longer retreats, and pilgrimages. All of this, to a certain degree, was connected with some disciplinary matters of the clergy. On the other hand, a discipline of priests was expressed by an ability to obey the commonly accepted obligations and prohibitions of the Church. Three types of supervision (church, state and social) were maintained to be sure, that rules are observed. In the years 1925-1939 the clergy in the Diocese of Częstochowa was composed of holy priests who had an unimpeachable reputation. In their life, they have highly valued an ideal of a priestly attitude, what made them role models for future generations.